

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що важливою ознакою цього заходу забезпечення кримінального провадження є його короткотривалість і застосування якого супроводжується обмеженням конституційних прав та свобод людини. Тимчасове вилучення майна є важливим заходом забезпечення кримінального провадження, метою якого є забезпечення відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, можливої конфіскації майна, а також збирання та збереження доказів, оскільки саме цей захід дозволяє уповноваженій службовій або іншій особі, яка здійснила законне затримання, тимчасово вилучити майно, яке в подальшому може бути арештовано в порядку, передбаченому КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийм. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лист. 2012 р. № 1104. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1104-2012-%D0%BF>.

3. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції): Наказ; Генеральної прокуратури України від 27 серп. 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0051900-10>.

4. Смоков С. М., Лісніченко Д. В. Тимчасове вилучення та арешт майна: доказ чи захід забезпечення кримінального провадження / С. М. Смоков, Д. В. Лісніченко. *Право України*. 2015. № 5. С. 163–169.

Кучів Оксана Миколаївна,

провідний науковий співробітник відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти Національної школи суддів України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ

З метою виконання рекомендацій експертів Європейської комісії щодо удосконалення положень антикорупційного законодавства, наданих у рамках переговорів щодо лібералізації ЄС візового режиму для України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [1].

Одні із таких змін були внесені до Кримінального кодексу України і отримали відображення у Розділі XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», де статтею 96⁶ передбачено 3 види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – штраф, конфіскація майна та ліквідація [2]. Кожен із цих заходів становитиме втручання у право власності юридичної особи, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – стаття 1 Першого протоколу до Конвенції або стаття 1-П1). Для того, щоб застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відповідало практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та не становило порушення статті 1-П1, воно повинне здійснюватися з дотриманням одночасно всіх вимог «трискладового тесту» виправданості втручання, а саме: законності втручання, здійснення втручання в інтересах суспільства (у випадку позбавлення майна) або в загальних інтересах (під час здійснення контролю за користуванням майном) та пропорційності застосованих державою заходів щодо обмеження прав [3, с. 54]. Кожен із цих критеріїв є окремими широкими концепціями, виробленими практикою ЄСПЛ, та застосовуються до всіх статей Конвенції, які гарантують не абсолютні права, зі своїми особливостями.

Законність втручання у право власності передбачає наявність законодавчих підстав для втручання та вимоги щодо якості та доступності закону. Якість закону, серед іншого, означає те, «що національне законодавство має забезпечувати засіб юридичного захисту від свавільного втручання з боку державних органів у права, гарантовані Конвенцією. Крім того, принципи законності та верховенства права в демократичному суспільстві вимагають, щоб заходи, які впливають на основоположні права людини у деяких випадках підлягали певній формі перегляду у змагальному процесі незалежним органом, компетентним розглядати підстави вжиття заходів і відповідні докази» [4, п. 55]. Стаття 1-П1 прямо не містить процесуальних вимог, на відміну від статті 6 Конвенції, яка є «чисто процесуальною», і відсутність судового контролю сама по собі не становить порушення цього положення. Однак процесуальні гарантії відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції повинні надавати «відповідній фізичній або юридичній особі обгрунтовану можливість звернутися зі своєю справою до компетентних органів влади з метою ефективного оскарження заходів, які становлять втручання у права, гарантовані цим положенням. Під час перевірки дотримання цієї умови слід провести комплексний розгляд відповідних судових та адміністративних процедур» [4, п. 55]. Прикметною справою є «Фельдман і Банк Слов'янський проти України», заява № 42758/05, в якій відкликання постановою НБУ ліцензії банку-заявника та його ліквідація становили втручання у

права, гарантовані статтею 1-П1, яке не супроводжувалося достатніми гарантіями проти свавілля, тому було незаконним у розумінні статті 1-П1 [4, п. 51].

Задля дотримання вимоги справедливого балансу між загальними інтересами та інтересами окремої особи, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти. Саме вимога щодо пропорційності вжитих заходів втручання у право власності є найбільш складною та незвичною для національної правової системи. Під час втручання у право власності справедлива рівновага буде порушена, якщо на особу буде покладений надмірний індивідуальний тягар. Для визначення, чи під час, наприклад конфіскації майна, була дотримана вимога пропорційності необхідно враховувати, зокрема, такі фактори: можливість застосування альтернативних заходів (менш інтрузивних); характер санкцій; вчинення злочину з необережності чи умислу; або, у крайньому випадку, співвідношення діяння та покарання, про яке йде мова [5, п. 300–301].

Серед справ ЄСПЛ, в яких втручання у право власності не становило порушення статті 1-П1, та які з огляду на Розділ XIV-1 ККУ є актуальними для національної судової практики, слід виділити такі: «Агосі проти Сполученого Королівства», заява № 9118/80 щодо конфіскації золотих монет з метою запобігання злочинній діяльності [6]; рішення у справі «Авіакомпанія Канади проти Сполученого Королівства», заява № 18465/91 щодо арешту літака, що підлягав конфіскації через наявність на борту заборонених наркотичних речовин, з можливістю внесення застави. У цій справі, аналізуючи пропорційність втручання ЄСПЛ взяв до уваги таке: можливість компанії-заявника ініціювати судовий розгляд щодо дій державних органів, значну кількість та вартість наркотичних речовин, вартість літака, неодноразовість порушень та визнав, що вимога сплатити визначену суму застави у цій справі була пропорційною прагненню запобігти нелегальному ввезенню наркотиків. Тому був досягнутий справедливий баланс між загальним інтересом та вимогою щодо захисту права власності компанії-заявника [7].

На противагу цим рішенням, порушення вимоги пропорційності втручання було визнано у рішенні Великої Палати «G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy», заява № 1828/06 та дві інші (маркове в базі даних HUDOC як «ключове рішення») щодо конфіскації земельних ділянок та споруд, які належали заявникам, з огляду на незаконну забудову та з метою охорони навколишнього середовища. Аналізуючи дотримання вимоги пропорційності ЄСПЛ зазначив, серед іншого, що передбачена законодавством Італії автоматична конфіскація майна у справах щодо незаконної забудови, окрім щодо добросовісних третіх осіб, не відповідає підходам виробленим ЄСПЛ щодо статті 1-П1, оскільки не надає

можливості судам визначити, які засоби підлягають застосуванню саме до конкретних обставин справи або загалом співвіднести легітимну мету з правами осіб, до яких застосовуються санкції. Окрім цього компанії-заявники не були учасниками судового провадження, тому не могли скористатися процесуальними гарантіями, передбаченими статтею 1 Першого протоколу до Конвенції [5].

Таким чином, застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб завжди становитиме втручання у право власності, і лише за умови дотримання сукупності вимог «трискладового тесту» виправданості втручання воно не становитиме порушення права власності, гарантованого статтею 1-III, та свідчитиме про виконання державою своїх негативних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 25.03.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4556&skl=8.

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України: навч.-метод. посіб для суддів / Мармазов В.С., Мірошніченко А.М., Пушкар П.В. – К.: [ТОВ «Гештальт Консалтинг Груп» ДП «Зовнішторвидав України»], 2009. – 392 с. – (На шляху до європейських стандартів в епоху глобалізації; кн. II).

4. Рішення ЄСПЛ «Фельдман та банк «Слов'янський» проти України» від 21 грудня 2017 року, заява № 42758/05 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-188194>.

5. Рішення ЄСПЛ «G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy» від 28 червня 2018 року, заява № 1828/06 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525>.

6. Рішення ЄСПЛ «Agosi v. The United Kingdom» від 24 жовтня 1986 року, заява № 9118/80 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57418>.

7. Рішення ЄСПЛ «Авіакомпанія Канади проти Сполученого Королівства» від 5 травня 1995 року, заява № 18465/91 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125896>.